

БЕЛАРУСКІЯ КАЛЕНДАРЫ «НАШАЙ НІВЫ» ЯК КРЫНІЦА СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧЫХ ВЕДАЎ

Календары кніжнага тыпу, што сустракаюцца і сёння, у ХХІ ст., на мяжы ХІХ і ХХ стст. былі даволі папулярнымі выданнямі. Так, напрыклад, поспехам сярод чытачоў карысталіся «Северно-Западные календари» 1888–1893 гг., літаратурная частка якіх друкавалася на беларускай і рускай мовах [1, с. 12]. Календары «Нашай Нівы» атрымалі высокую ацэнку чытачоў і тагачаснай прэсы. Прафесар А. Пагодзін на старонках «Биржевых ведомостей» адзначаў, што «в крестьянском быту эта книжка должна представлять большую ценность», а ўкраінская газета «Рада» называла іх найлепшымі сярод календароў для вёскі па прычыне добра прадуманага зместу, высокай якасці друку і таннай цаны (15 кап.) [5, с. 2]. Былі адзначаны яны і ў прафесійных колах: сярэбраны медаль на сельскагаспадарчай выставе ў Быхаве ў 1911 г., дыпломы Лепельскай (1912), Гарадзкой (Вілейскай) павет, 1913) і Глыбоцкай (1913) сельскагаспадарчых выстаў.

Планы выдання календара ў рэдакцыі «Нашай Нівы» з’явіліся ў 1908 г. У № 22 у раздзеле «Паштовая скрынка» ў адказ на ліст чытача з Барысава адзначалася: «...кажаце, што мала пішам пра сельскую гаспадарку. Гэта праўда! Пішам колькі можам, толькі месца мала... Рэдакцыя збіраецца выдаваць сцягнутыя лісты аб гаспадарцы» [8, с. 8]. З гэтага можна зрабіць выснову, што каляндар павінны быў стаць сродкам распаўсюджвання сельскагаспадарчых ведаў сярод мэтавай аўдыторыі «Нашай Нівы» – беларускага сялянства.

Першы каляндар выйшаў на 1910 г. Асноўная яго частка была на беларускай мове, на рускай – толькі інфармацыя аб членах расійскага імператарскага дома. Непасрэдна каляндарная частка ўтрымлівала інфармацыю аб святах праваслаўнай, каталіцкай і ўніяцкай цэркваў. Іўдзейскія і мусульманскія святы пазначаліся асобна на год, аднак у пазнейшых выданнях былі перанесены на месяцовыя старонкі. Мелася інфармацыя аб фазах Месяца, узыходзе і захадзе сонца, папярэднім прагнозе надвор’я. Штомесячна даваліся і прыкметы, якія мелі непасрэдныя адносіны да вядзення гаспадаркі: «Калі на святога Пятра пойдзе дождж – будзе жыта як хвощ. Як запяе удод – сей боб» [2].

Інфарматыўная частка календара мела сельскагаспадарчы, юрыдычны і літаратурны раздзелы, асобна друкавалася інфармацыя аб

кірмашах [2]. Сельскагаспадарчы раздзел змяшчаў 15 артыкулаў. Калі прааналізаваць змест сельскагаспадарчай часткі календара на 1910 г., то матэрыялы можна падзяліць на наступныя групы: хутары і кааперацыя – 4; торф і яго выкарыстанне ў гаспадарцы – 3; дагляд за свойскай жывёлай – 3, травасеянне і кармавыя культуры – 2; парады агульнага характару – 2; выкарыстанне ўгнаенняў – 1 [2, с. 24–46].

Сярод іх былі як матэрыялы, што раней друкаваліся ў «Нашай Нівы», так і арыгінальныя тэксты. Да першай групы адносіліся, напрыклад, «Дзесяць заповедзей для вясковага гаспадара» Бусла з-пад Слуцка, што ўтрымлівалі кароткія парады: «Якім зярном пасееш, такі і колас будзе; не заворвай гной глыбока і ў мокрую зямлю; часцей бярыся за барану, менш гартай зямлю плугам» [2, с. 28–29]. «Дзесяць заповедзей...» былі апублікаваны яшчэ ў 1907 г. і горача сустрэты як чытачамі, так і рэдакцыяй. У звароце да аўтара рэдакцыя раіла: «Старайцеся трымацца такога спосабу напісання: вялікія рэчы слаба чытаюць, а такіх наказаў больш слухаюць і помняць добра» [9, с. 8]. Буслу з-пад Слуцка таксама належаць артыкулы «Як выбіраць добрага рабочага каня» і «Як выбіраць карову» [2, с. 33–38]. У жніўні 1911 г. у Капылі пры ўдзеле «Нашай Нівы» падчас сельскагаспадарчай выставы на аснове гэтых матэрыялаў былі арганізаваны чытанні на беларускай мове на тэму «Як выбраць добрага каня, карову, як даглядаць іх і карміць» [11, с. 3].

Таксама ў першы каляндар увайшлі матэрыялы са спецыяльнага нумара «Нашай Нівы» «Паказальны хутар “Бабоўня”»; дзе А. Уласавым быў праведзены аналіз выніку трохгадовай працы селяніна Я. Цыткі на хутары, створаным землеўладальнікам Зыгмундам Трускаляцкім каля в. Бабоўня (сучасны Капыльскі раён). Тут падаваліся падрабязныя планы будынкаў, поля і змены сельскагаспадарчых культур, ураджайнасць, колькасць свойскай жывёлы, яе рацыён, даходы і выдаткі; параўноўваўся фінансавы бок вядзення хутарскай і шнуравой гаспадаркі [12]. У каляндар патрапілі наступныя часткі: «Якія нявыгады шнуравой гаспадаркі», «Якая выгада перайсці на хутары» і «Што трэба мець, каб сесці на хутар» [2, с. 41–45]. Сярод пераваг хутарскай гаспадаркі А. Уласаў адзначаў магчымасць выкарыстання чатырох- і шасціпольнай сістэмы, эканомія часу (не трэба далёка ехаць да свайго поля), пажарная бяспека, добрыя ўмовы для развіцця садаводства і пчальарства. Разам з гэтым ён папярэджваў: «З голымі рукамі і пустой кішэняй на хутар не сядзеш і нарыхтаваць гаспадарку

ня можна», а для атрымання пастаяннага даходу можа спатрэбіцца тры гады [2, с. 45].

У календары на 1912 г. крыху змянілася форма падачы матэрыялу. З'явіўся гаспадарчы календар – парады на кожны месяц. Так на красавік раілі: «Бульбу на насенне выбірайце чыстую, здаровую і сярэдняю, садзіце на мяккай зямлі і не лішне густа». У кастрычніку: «Вывезі гной, заары агароды, ачышчай сенажаці ад кустоў, карней і моху» [3, с. 13, 20]. Сельскагаспадарчая частка атрымала назву «Рады для гаспадароў» і складалася з 20 невялікіх, максімум на дзве старонкі, матэрыялаў [3, с. 52–70]. Колькасць старонак раздзела скарацілася з 22 да 18, меліся і паўторы з календара на 1910 г.: у скарачаным выглядзе былі надрукаваны матэрыялы «Як выбіраць добрага рабочага каня» і «Як выбіраць карову» [3, с. 61–64]. Значная колькасць матэрыялаў была прысвечана кармавым раслінам і іх нарыхтоўцы: «Як прыдбаць больш корму ў сялянскай гаспадарцы», «Шпэргель», «Калі збіраць корм», «Як трэба збіраць сена», «Як сушыць канюшыну» [3, с. 50–53, 54–56]. З новай тэматыкі трэба адзначыць матэрыял, прысвечаны садаводству, – «Нашы сады» [3, с. 65].

Каляндар на 1913 г. захаваў штомесечныя гаспадарчыя парады, аднак яны паўтараліся з матэрыяламі мінулага выпуску. У сельскагаспадарчай частцы выдавецтва вярнулася да змястоўных артыкулаў – 12 на 22 старонкі. Найбольш змястоўным быў матэрыял «Кааперацыя» А. Шкленніка, дзе падавалася гісторыя пытання, формы кааперацыі, што найбольш падыходзяць для сялян (ашчаднае таварыства, хаўрусная крама і інш.), магчымасці і выгады ад кааператывнай працы [4, с. 68–72]. У артыкуле «Агарод каля хаты» Ю. Б. (Юрка Бусел з пад Слупска) прыводзіць схему трохгадовага семязвароту, падзеленага на тры часткі агарода з чаргаваннем агародніны трох тыпаў (бабовыя, карняплоды і гарбузовыя) і асобай практыкай унясення ўгнаенняў. Аўтар таксама раіць найбольш прыдатныя для Беларусі гатункі агародніны: капуста – «Браўншвейская», агуркі – «Аксольскія», буракі – «Егіпецкія», бульба – «Сілезія» і «Вольтман», гарох – «Вікторыя» [4, с. 63]. У календары быў змешчаны артыкул Алёны (псеўданім А. Іваноўскай) «Школка і прышчэпкі», прысвечаны садаводству і раней апублікаваны ў тым жа выглядзе на старонках часопіса «Саха» [4, с. 66–67].

Каб пазбегнуць паўтараў, у каляндарнай частцы, ад штомесечных сельскагаспадарчых парад было вырашана адмовіцца, і каляндар на 1914 г. выйшаў у друк з маленькімі парадмі прысвечанымі не толькі

гаспадарцы, але і кулінарыі і медыцыне. Чытачы маглі даведацца, як вызначыць узрост гусака, ці калі і як паліваць кветкі [5, с. 15, 17]. Сельскагаспадарчая частка календара на 1914 г. самая вялікая па памеры – 32 старонкі і складаецца з 17 артыкулаў. Неафіцыйнай тэмай раздзела можа лічыцца выкарыстанне мінеральных угнаенняў («штучнага гною»). Для беларускай вёскі гэта была справа новая, якая патрабавала спецыяльных ведаў, часу і фінансавых выдаткаў. Таму не заўсёды такія ўгнаенні карысталіся попытам у сялян: «Хто яго будзе ганяцца за нейкімі штучнымі навозамі, паскудзіць сабе рукі неведама ў чым, калі яно часам і смярдзіць і грызе вочы, ды яшчэ і дарага плаціць за яго трэба?» [5, с. 58–59]. Новай тэматыкай, што раней не гучала ў календары, стала птушкагадоўля («Як зберагчы гусят» Практычнага гаспадара, «Пыпіць у кур» Лішняга [5, с. 69–71]) і пажарная бяспека («Як ратавацца ад пажару» Sodalisa [5, с. 76–78]).

Першая сусветная вайна ўнесла свае карэктывы ў працу «Нашай Нівы», і каляндар на 1915 г. быў значна меншы па памеры. Штомесечныя парады зніклі, а сельскагаспадарчая частка мела толькі 13 старонак і 7 артыкулаў. Па-ранейшаму заставалася актуальнай тэма кааперацыі («Сельскагаспадарчыя хаўрусы» А. Шкленніка [6, с. 24]), аднак больш увагі надавалася малочнай жывёлагадоўлі. Цэнтральным матэрыялам можна лічыць артыкул «Як лячыць жывёлы», аўтар якога пазначаны не быў, а сам тэкст, верагодна, з'яўляецца адаптаваным да друку перакладам ветэрынарнага падручніка [6, с. 33–38].

Ужо ва ўмовах германскай акупацыі Вільні і спынення выдання «Нашай Нівы» Беларускае выдавецкае таварыства падрыхтавала каляндар на 1916 г. Аднак сельскагаспадарчая частка ў ім ужо адсутнічала [7].

Статус календара як сельскагаспадарчага выдання пацвярджае змест рэкламы ў ім. У яе асноўнай частцы інфармацыя аб сельскагаспадарчым складзе Зыгмунда Нагродзкага ў Вільні, што цесна супрацоўнічаў з «Нашай Нівай», складах Віленскага сельскагаспадарчага таварыства і Расійскага агародніцкага таварыства, аб агародніцкай школе Язэпа Паўловіча і агародніцкай суполцы ў Вільні, ветэрынарнай лякарні С. Бакуна і В. Шульца, агранамічным бюро А. Карповіча ў Наваградку і Вільні.

Такім чынам, беларускія календары «Нашай Нівы», што выходзілі ў 1910–1915 гг., змяшчалі значную колькасць матэрыялаў, прысвечаных сельскай гаспадарцы: невялікія парады, артыкулы, рэклама сельскагаспадарчай тэхнікі і таварыстваў. На іх старонках падавалася

інфармацыя аб агародніцтве, жывёла- і птушкагадоўлі, садаводстве, кармавых раслінах, тэхналогіі апрацоўкі глебы і выкарыстання ўгнаенняў, хутарскіх гаспадарках, сялянскай кааперацыі і пажарнай бяспекі. Гэта забяспечвала інтарэсы мэтавай аўдыторыі «Нашай Нівы» і павінна было служыць справе ўмацавання сельскай гаспадаркі як эканамічнай асновы беларускага нацыянальнага Адраджэння. Гэта інфармацыя з'яўляецца цікавай крыніцай па вывучэнні стану сельскай гаспадаркі і сельскагаспадарчых ведаў Беларусі пачатку XX ст., а некаторыя парады не губляюць актуальнасці і сёння.

ЛІТАРАТУРА

1. Абрамовічюс, В. Библиография белорусских периодических изданий (1861–1944 гг.) / В. Абрамовічюс. – Вильнюс, 1949. – 160 с.
2. Беларускі календар «Нашай Нівы» на 1910 г. – Вільня : Друкарня М. Кухты, 1910. – 84 с.
3. Беларускі календар «Нашай Нівы» на 1912 г. – Вільня : Друкарня М. Кухты, 1912. – 104 с.
4. Беларускі календар «Нашай Нівы» на 1913 г. – Вільня : Друкарня М. Кухты, 1913. – 106 с.
5. Беларускі календар «Нашай Нівы» на 1914 г. – Вільня : Выдавецтва Беларускай выдавецкай суполкі, 1914. – 109 с.
6. Беларускі календар «Нашай Нівы» на 1915 г. – Вільня : Выдавецтва Беларускай выдавецкай суполкі, 1914. – 48 с.
7. Беларускі календар «Нашай Нівы» на 1916 г. – Вільня : Выдавецтва Беларускай выдавецкай суполкі, 1916. – 79 с.
8. Бусел с-пад Слуцка. Дзесяць заповедзей для вясковага гаспадара // Наша Ніва. – 1907. – № 22. – С. 8.
9. Наша Ніва. – 1907. – № 24.
10. Наша Ніва. – 1908. – № 22.
11. Наша Ніва. – 1911. – № 34.
12. Паказальны хутар «Бабоўня» // Наша Ніва. – 1909. – № 6–7.

Белорусские календари «Нашей Нивы» (1910–1915) содержали значительное количество материалов, посвященных сельскому хозяйству: небольшие советы, статьи, рекламу сельскохозяйственных машин и организаций. На их страницах размещалась информация о садоводстве, огородничестве, кормовых растениях, технологии обработки почвы и использовании удобрений, крестьянской кооперации и пожарной безопасности.

Belarusian calendars of “Nasha Niva” (1910–1915) contained a significant amount of materials dedicated to agriculture: small tips, articles, announcements of agricultural machines and associations. Their pages featured information on gardening, vegetable farming, fodder plants, soil cultivation and fertilizer technology, peasant cooperation and fire safety.

Палунчанка В.М. (Мінск)

ВЫДАННІ ПА ФІЛАСОФІІ З ФОНДУ БІБЛІЯТЭКІ НЯСВІЖСКАГА ДОМА ТРЭЦЬЯЙ ПРАБАЦЫІ: НА ПАДСТАВЕ РУКАПІСУ 1774 г.

У рабоце будзе зроблены аналіз і бібліяграфічная рэканструкцыя выданняў па філасофіі з фонду бібліятэкі Нясвіжскага дома трэцяй прабацыі, на падставе раздзела «Філасофія» («*Philosophi*») рукапісу «*Lustracyja dwuch kolegiów Nieświeżkiego i StoMichalskiego przez lustratorów. Rok 1774*» (далей каталог 1774 г.), з фондаў Архіва правінцыі Паўднёвай Польшчы Таварыства езуітаў у Кракаве [10]. Мэта публікацыі: ідэнтыфікацыя кніжных адзінак і дапрацоўка элементаў бібліяграфічнага запісу на падставе звестак рукапісу (аўтар, назва) з улікам фармату выдання. Дадатак «Бібліяграфічная рэканструкцыя» змяшчае бібліяграфічную інфармацыю каталога 1774 г. разам з ідэнтыфікаванымі кніжнымі адзінкамі. Парадкавыя нумары запісаў дадатку выконваюць ролю дадатковых спасылак і адпавядаюць нумарацыі надрадковых знакаў.

Бібліятэка Нясвіжскага дома трэцяй прабацыі і навіцыяту (установа для ксяндзоў, якія праходзілі курс духоўнага сталення аб'яднанага з душпастырскай практыкай) у беларускай і польскай гістарыяграфіі застаецца неадаследаванай. Вывучэнне яе гісторыі і лёсу кнігазбораў мае вялікае значэнне для гісторыі кнігі і бібліятэказнаўства, даследавання складу кніжнага фонду езуіцкіх бібліятэк Нясвіжа XVIII ст. Асобныя пытанні езуіцкіх бібліятэк разглядала шмат навукоўцаў. Мы не будзем акцэнтаваць увагу на працах агульнага характару, таму што бібліятэчны фонд гэтай установы і каталог 1774 г. засталіся па-за ўвагай даследчыкаў. Раней у публікацыі падрабязна разглядалася гісторыя бібліятэкі і камплектаванне кніжнага фонду [7].